

Zeer interessant is het hoofdstuk, dat de centrale plaats, die het koraal in Bachs muziek inneemt, behandelt. De overige onderwerpen, zoals: „Bachs muziektaal” en „interpretatie” zijn erg summier gehouden, maar geven de lezer in ieder geval een aanleiding om zich in deze speculatieve stof verder te verdiepen. Al bij al een brochure, die ons Bach laat zien als een der grootste muzikale denkers uit de historie.

Fons Schellekens

METZ, Peter, *Das Goldene Evangelienbuch von Echternach*. — Prestel-Verlag, München, 1956, 220 pp., 13 kpl., 96 pl., geb. D.M. 58.

De uitgave van de *Codex Aureus Epternacensis* mag zeker gerekend worden onder de meest kostbare kunstboeken van de laatste tijd. In groot formaat, tot in het laatste detail verzorgd, brengt deze uitgave de reproductie van alle miniaturen uit het gouden evangeliarium van Echternach nu bewaard in het Germanische National-Museum te Nürnberg. Voldoende uittreksels uit het tekstgedeelte geven een duidelijk beeld van het sierlijke schrift. Enkele bladzijden slechts werden in kleur gereproduceerd. Dit kan men ongetwijfeld een tekort noemen, zoals trouwens ook het feit dat geen enkel detail werd afgebeeld, waardoor we beter in staat waren geweest de techniek van dit handschrift en de eigen stijl te achterhalen. De uitzonderlijke verdienste van deze uitgave ligt elders. Men weet hoe moeilijk het is, zelfs voor gespecialiseerde onderzoekers, om inzage te krijgen van deze broze manuscripten — de vrees van de conservatoren is trouwens gewettigd —, zodat men zich slechts in zeldzame gevallen reenschap kan geven van de compositie, niet alleen van één pagina van het handschrift, maar van het handschrift in zijn geheel. Daartoe moet men het handschrift kunnen doorbladeren, de bladzijden in hun individualiteit overwinnen om ze nog slechts te zien als elementen van het boek. De uitgave van het gouden evangeliarium stelt ons daartoe in staat door in een honderdtal prenten, in de juiste volgorde gerangschikt, de kunstvolle samenstelling van het handschrift weer te geven. Ook de tekst van Peter Metz gaat in deze richting. Soms kunnen wij hem niet volgen in een al te ver doorgedreven symbolisme. Wij geven echter gaarne toe dat hij erin is geslaagd een dieper begrip van dit hoogtepunt van de miniatuurkunst van de Duitse Keizertijd mee te delen.

G. Bekaert

KRAMER, Samuel Noah, *L'histoire commence à Sumer*. — B. Arthaud, Parijs; Vromant, Brussel, 1957, 313 pp., 52 ill., ing. Fr. 190.

In een uitzonderlijk waardevol boek heeft S. N. Kramer, de eminente assyrioloog, de bevindingen neergeschreven van een haast dertigjarig studieleven, gewijd aan de ontcijfering van het Sumerische spijkerschrift. Ogenscheinlijk is dit boek slechts een verzameling van een vijftwintig vrij korte hoofdstukken, die, zoals de auteur zelf zegt, als enig verband hebben dat zij alle in betrekking staan met de oorsprong van de menselijke beschavingsgeschiedenis, in het Oosten als in het Westen. Deze losse stukjes handelen over de meest uiteenlopende aspecten van de Sumerische beschaving: de school, de wetgeving, de medicijnen, de oorlog, de ethica, de cultuele liefdeszangen, de godsdienst... Elk ervan is slechts het commentaar, nogal zakelijk, van een of van enkele van die nietige schrifttafeltjes in gebakken klei. Maar hierin ligt de verrassing. Door deze toevallige elementen heen begint een vijfduizend jaar oude, en hoe moderne, beschaving te leven. Een beschaving waarmee wij door de Bijbel meer vertrouwd zijn dan wij vermoeden. Voortdurend immers kunnen de contactpunten van deze sumerische literatuur met de bijbelse boeken worden aangewezen — ook S. N. Kramer legt er de nadruk op —, hoewel een directe invloed schijnt uitgesloten. In elk geval leren wij door de lectuur van dit boek de voedingsbodem waaruit de geïnspireerde auteur zijn stof heeft geput, beter kennen. Dit belangwekkende boek is, zoals men dit van Arthaud kan verwachten, zeer verzorgd uitgegeven.

S. Heester

COLOMBIER, Pierre du, *Sienna et la peinture siennoise*. — Arthaud, Parijs; Vromant, Brussel 1956, 84 pp., 124 pl.

Een bijzonder mooi boek uit een overigens terecht bekende reeks. Wanneer men eenmaal aandachtig de meer dan 100 reproducties bekijkt, blijkt hoezeer Sienna van uit zijn heel eigen schoonheidskarakter werd begrepen en meegedeeld. Dreigt de herinnering aan de atmosfeer van een verblijf in deze stad te verzwakken, dan zullen de prachtig genomen foto's van Sienna's typische stadsgezichten en monumenten dit beletten. Ook de grote werken zijn er, van Duccio, Simone Martini en Ambrogio Lorenzetti tot de in onze tijd wel wat onderschatte Pinturicchio, Beccafumi en Sodoma; de meesterwerken van